

Agnieszka Karbińska, Aleksandra Cicharska

Tożsamość kaszubska : przykład Sierakowic

Acta Cassubiana 17, 119-130

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Karbińska
Aleksandra Cicharska
Gdańsk

Tożsamość kaszubska – przykład Sierakowic

Wstęp

W dobie globalizacji zagadnienia odnoszące się do tożsamości mieszkańców poszczególnych regionów Polski, Europy i świata nabierają szczególnego znaczenia. W kształtowaniu i umacnianiu się tożsamości etnicznej ludności znaczącą rolę odgrywają obiektywne cechy wyróżniające daną społeczność. Należą do nich: kultura, język, pochodzenie, terytorium, religia oraz odrębność, jak również aspekty świadomościowe (ich subiektywne korelaty)¹.

W niniejszym artykule poddano analizie tożsamość kaszubską mieszkańców Sierakowic. Wybór miejscowości podyktowany jest przede wszystkim bardzo wysokim udziałem Kaszubów i osób z częściowym rodowodem kaszubskim względem ogółu mieszkańców². Skupiając się na wybranych cechach, takich jak: pochodzenie, język i przestrzeń, za podstawę analizy przyjęto badania kameralne (analizę literatury i danych statystycznych), a także terenowe (obserwacje, wywiady z mieszkańcami). Wywiady ustrukturyzowane zostały przeprowadzone w 2013 roku wśród dziewięciu losowo wybranych osób zamieszkujących Sierakowice i dotyczyły stopnia znajomości oraz popularności lokalnej mowy, jak również wpływu pochodzenia i znaczenia przestrzeni dla poczucia tożsamości. Stanowią one zatem badanie pilotażowe dotyczące tożsamości kaszubskiej mieszkańców wsi Sierakowice.

Tożsamość rozpatrywać można zarówno z punktu widzenia psychologicznego, jak i socjologicznego, do którego zalicza się m.in. tożsamość grupową, czyli etniczną. Jak twierdzi Brunon Synak³, tożsamość jest tym, czym człowiek najgłę-

¹ B. Synak, *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana. Studium socjologiczne*, Gdańsk 1998.

² Por. J. Mordawski, *Statystyka ludności kaszubskiej. Kaszubi u progu XXI wieku*, Gdańsk 2005.

³ B. Synak, *op. cit.*

biej się czuje. Identyfikacja narodowo-kulturowa stanowi jeden z podstawowych wymiarów, bazujący na utożsamianiu się z daną zbiorowością, jej kulturą i systemem wartości. Tożsamość etniczna polega na określaniu siebie poprzez przynależność do określonej grupy etnicznej. Zdaniem Moniki Mazurek⁴ powyższa definicja odzwierciedla poczucie etniczności, narodowości i rodzi się w wyniku konfrontacji z inną grupą stanowiącą punkt odniesienia dla określenia tożsamości indywidualnej. Opisywany rodzaj tożsamości zalicza się do tożsamości tzw. produktu kulturowego, bowiem w przypadku Kaszubów można stwierdzić, iż posiadają podwójną tożsamość narodowo-etniczną. Według Chrisa Barkera „tożsamość jest swoista dla konkretnego czasu i miejsca”⁵. Nasuwa się w tym przypadku wniosek, że jest ona zjawiskiem zmiennym, czego dowiódł również w swoich badaniach B. Synak. Według tych autorów tożsamość jest wynikiem kreowania się społeczeństwa i zmienia się w zależności od czasu, miejsca i sposobu wykorzystania.

Pojęcie etniczności nieco różni się od pojęcia tożsamości etnicznej. M. Mazurek⁶ definiuje etniczność jako rodzaj więzi, która łączy daną zbiorowość, zajmującą wyznaczony obszar, wpływającą na relacje społeczne, a w szczególności na relacje międzygrupowe. Jest ona różnorodna, stopniowalna i wielowymiarowa. Zdaniem autorki nie istnieje jedna podstawowa definicja etniczności i może być ona interpretowana wielorako. Z kolei Ewa Nowicka⁷ uważa, że etniczność w pewnych elementach zmienia swój sens z uwagi na zauważalne przemiany zarówno w psychologicznym i społecznym znaczeniu tego zjawiska. Modyfikacjom ulegają bowiem coraz częściej więzi czy forma przekazu treści kulturowych. Ważne jest jednak, aby dana grupa etniczna czy też jednostka miała świadomość tego, że posiada wartość, jaką jest odrębna kultura etniczna i potrafiła to pielęgnować. Jest to tzw. samoświadomość kulturowa, objawiająca się osobistym zaangażowaniem i indywidualnym wyborem tożsamościowym.

W przypadku tożsamości etnicznej nie sposób nie wspomnieć o przestrzeni jako swoistym czynnikiem ją wyznaczającym. Autor indywidualistycznej koncepcji miasta i przestrzeni, Yi-Fu Tuan, w następujący sposób określa przestrzeń: „prze-strzeń stoi otworem, sugeruje przyszłość i zachęca do działania. Zamknięta i uczłowieczona przestrzeń staje się miejscem. W porównaniu z przestrzenią miejsce jest spokojnym centrum ustalonych wartości. Miejsce to bezpieczeństwo, przestrzeń to wolność: przywiązani jesteśmy do pierwszego i tęsknimy za drugim. Nie ma lepszego miejsca niż dom”⁸.

⁴ M. Mazurek, *Język-przestrzeń-pochodzenie. Analiza tożsamości kaszubskiej*, Gdańsk 2010.

⁵ Ch. Barker, *Studia kulturowe. Teoria i praktyka*, Kraków 2005, s. 25.

⁶ M. Mazurek, *op. cit.*

⁷ E. Nowicka, *Stara i nowa kaszubskość. Kaszubskość jako etniczność i jako regionalizm*, [w:] *Kim są Kaszubi? Nowe tendencje w badaniach*, pod red. C. Obracht-Prondzyńskiego, Gdańsk 2007, s. 83-102.

⁸ Y.-F. Tuan, *Przestrzeń i miejsce*, Warszawa 1987, s. 75.

Szeroko pojmowana przestrzeń wiąże się nieodłącznie z regionalistyką. Według Bohdana Jałowickiego⁹ fundamentem regionalizmu są odrębności etniczne lub kulturowe. Zdaniem autora głównym wyznacznikiem niezależności regionalnej jest zachowanie silnych więzi z własną grupą, a z drugiej strony pewien dystans w stosunku do innych grup. B. Jałowicki wyjaśnia, że określona grupa etniczna jest zazwyczaj w pełni świadoma swej odrębności, przy jednoczesnym poczuciu przynależności do większej zbiorowości. Sytuacja taka jest widoczna w przypadku Kaszubów, dla których szczególną wartością jest zachowanie podwójnej tożsamości: kaszubsko-polskiej i polsko-kaszubskiej¹⁰.

Kaszubi jako grupa etniczna

Jak podaje Cezary Obracht-Prondzyński, Kaszubi są społecznością długiego trwania, gdyż „wiele zjawisk zakorzenionych jest tu w odległej przeszłości i ma swoje konsekwencje także dla współczesnych mieszkańców Kaszub: trwałość silnych więzi rodzinnych, przywiązanie do religii, specyficzna mentalność i postawy społeczne. Ważna jest też zasiedloność na kaszubskim terytorium – w naszej Małej Ojczyźnie”¹¹.

Kaszubi postrzegają siebie obecnie jako społeczność, którą cechuje pracowitość, religijność, sprawiedliwość, zaradność oraz wytrwałość. W wyniku wieloletnich obserwacji A. Karbińskiej, współautorki niniejszego artykułu, stwierdzono, iż także sierakowiczanie odbierani się są jako osoby o pozytywnych autostereotypach, co stanowi obraz zgodny z tendencją do zachowywania pozytywnego wizerunku tejże grupy etnicznej.

Według badań prowadzonych w latach 1997–2004 przez Jana Mordawskiego, najwyższy udział Kaszubów i osób z częściowym rodowodem kaszubskim występuje w granicach powiatu kartuskiego, gdzie stanowią ponad 90,0 proc. wszystkich mieszkańców (rycina 1). W samej gminie Sierakowice odsetek ten wynosi aż 99,1 proc.¹²

Porównując badania J. Mordawskiego z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego Ludności z 2002 i 2011 roku, o których wspomniano również w kolejnej części artykułu, można zauważyć, że „sprawa liczebności Kaszubów pozostaje nierozstrzygnięta, a sposoby i metody ich szacowania są nadal wysoce niedoskonałe”¹³. Liczba ludności kaszubskiej jest bowiem warunkowana procesami

⁹ B. Jałowicki, *Regionalizm*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, pod red. Z. Bokszańskiego, Warszawa 2000, s. 283.

¹⁰ B. Synak, *Kaszubska tożsamość...*

¹¹ C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi dzisiaj. Kultura-język-tożsamość*, Gdańsk 2007, s. 5.

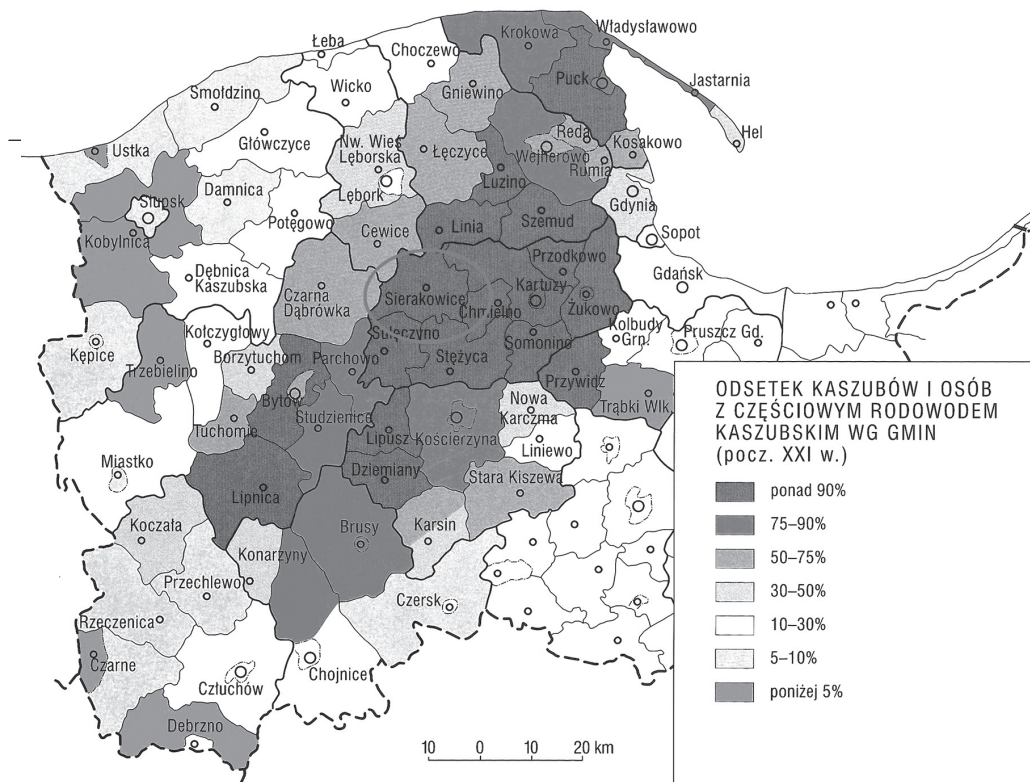
¹² J. Mordawski, *Statystyka ludności kaszubskiej...*

¹³ C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi dzisiaj...*, s. 8.

demograficznymi, na które składa się mobilność cywilizacyjna i kulturowa, a także wpływ struktur politycznych i społecznych, utrudniających aktualizację i uwiarytelnianie danych¹⁴.

Mapa 1.

Odsetek Kaszubów i osób z częściowym rodowodem kaszubskim według wybranych gmin województwa pomorskiego

Źródło: J. Mordawski, *Statystyka ludności kaszubskiej. Kaszubi u progu XXI wieku*, Gdańsk 2005, s. 54.

Podając analizie kaszubską grupę etniczną, należy również wspomnieć o kulturze tejże społeczności, która postrzegana była bardzo różnorodnie. Uważano ją m.in. za kulturę chłopską, związaną ze środowiskiem wiejskim, czy też kulturę ludową. Współcześnie nabrała jednak szerszego znaczenia. Nie jest już bowiem możliwym uznawać kulturę kaszubską wyłącznie za wartość lokalną, tworzoną i odbieraną przez niewielki odsetek społeczności. Nadmienić warto m.in. o dzia-

¹⁴ H. Galus, *Spolecznosc kaszubska*, http://hgalus.republika.pl/tom.09.htm#_Obszar_językowy_kaszubszczyzny, uzyskano dnia 26.01.2014.

łalności młodych artystów, zwłaszcza muzyków, którzy łącząc tradycję z nowoczesnością, kultywują zwyczaje związane z językiem kaszubskim, łącząc je z pożądanymi aktualnie na rynku muzycznym trendami.

Struktura społeczno-funkcjonalna Sierakowic

Sierakowice stanowią bardzo charakterystyczny teren pod względem przemian społecznych i demograficznych – nie tylko na tle pozostałych jednostek administracyjnych województwa pomorskiego, ale także całego kraju. Na koniec 2014 roku mieszkańcy wsi stanowili 36,8 proc. ogółu populacji gminy i wyróżniają się przede wszystkim rekordowymi wskaźnikami przyrostu naturalnego ludności¹⁵. Sytuacja ta ma ścisły związek z poziomem tradycjonalizmu społeczeństwa wpływającego znacznie na zachowania prokreacyjne, matrymonialne, czy migracyjne, jak również stylem czy jakością życia, a także strukturą ludności według płci oraz wieku. Można uznać, iż zarówno gmina, jak i wieś Sierakowice należą do jednostek typu progresywnego. Wysoki udział zameldowanych stanowią osoby między 15 a 29 rokiem życia, jak również, ze względu na wysoką rodność¹⁶, mieszkańcy poniżej 4 roku życia. Potwierdza to także mediana wieku lokalnej społeczności, która wynosi niewiele ponad 30 lat.

Wspomnieć należy również, że wysoka rodność jest głównym procesem kształtującym przyrost naturalny ludności na analizowanym terenie. W ostatnich latach związana jest ona przede wszystkim z wejściem w optymalny wiek matrymonialny licznej społeczności Sierakowic urodzonej między 1980 a 1990 rokiem. Dodatkowe znaczenie ma także zaistniały model rodziny i zachowań prokreacyjnych, który został w sposób naturalny przejęty i w wysokim stopniu powielony od poprzedniego kaszubskiego pokolenia¹⁷.

Z kolei biorąc pod uwagę szacowany ruch migracyjny mieszkańców, należy podkreślić, że rekordowy napływ ludności miał miejsce w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych, a następnie w roku 2007, jednak zauważono tendencję miejscowej społeczności do osiedlania się w granicach innych gmin. Pomimo tego, na analizowanym terenie sytuację demograficzną nadal silnie warunkują kwestie kulturowe, w tym wysoki odsetek ludzi wierzących i praktykujących¹⁸, który

¹⁵ Por. B. Cirocki, *Najwięcej dzieci rodzi się w Sierakowicach*, http://www.dziennikbaltycki.pl/artykul/36_1931_najwiecej-dzieci-rodzi-sie-w-sierakowicach_id,t.html, uzyskano dnia 26.01.2014.

¹⁶ Por. A. Budnik, *Uwarunkowania stanu i dynamiki biologicznej populacji kaszubskich w Polsce. Studium antropologiczne*, Poznań 2005.

¹⁷ A. Cicharska, Ł. Dopierała, *Przemiany struktur i procesów demograficznych w gminie Sierakowice*, „Acta Cassubiana”, t. 15, 2013, s. 103-114.

¹⁸ Por. *Statystyka diecezji Kościoła katolickiego w Polsce*, red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz, S.H. Zaręba, Warszawa 2006.

rzutuje na wskaźniki ruchu rzeczywistego, a w efekcie dynamikę zmian liczby ludności.

Istotną rolę dla rozwoju społeczno-gospodarczego pełni struktura zawodowa ludności i kondycja lokalnego rynku pracy. Według danych udostępnionych przez Główny Urząd Statystyczny, wśród pracujących mieszkańców Sierakowic, 54,5 proc. stanowią mężczyźni. Nie zanotowano zatem dużych dysproporcji pod względem udziału zatrudnionych kobiet¹⁹. Biorąc pod uwagę stopę bezrobocia rejestrowanego, w powiecie kartuskim na koniec 2014 roku oscylowała w granicach 8,5 proc. Szacuje się jednak, że w samych Sierakowicach nie przekracza 3,5 proc. Faktyczna stopa bezrobocia może być jednak nieco wyższa. Związane jest to z tzw. bezrobociem ukrytym, które ma szczególne znaczenie w gminach rolniczych. Problem ten niwelowany jest w pewien sposób w okresie sezonu letniego poprzez prowadzenie działalności turystycznej przez część mieszkańców²⁰.

Wspomnieć warto również, iż wieś Sierakowice, m.in. z uwagi na charakter gęstej zabudowy jednorodzinnej, a także liczne węzły komunikacyjne, przypomina zamożne miasteczko żyjące głównie z handlu i usług. Uważana jest bowiem za obszar dynamicznego wzrostu gospodarczego. Struktura użytkowania gruntów ma charakter rzemieślniczo-rolniczy, zaś wśród gospodarstw rolnych dominują małe i średnie. W Sierakowicach występuje znaczna liczba podmiotów gospodarczych, m.in.: firmy stolarskie, hydrauliczne, budowlane, mechaniki pojazdowej czy przetwórstwa mięsnego.

Tożsamość kaszubska w Sierakowicach

Poddając badaniu tożsamość kaszubską, należy przypomnieć, cytując Zygmunta Baumana, iż tożsamość jest „znaczącym i, przynajmniej potencjalnie, niezwykle pouczającym faktem kulturowym”²¹. Według wspomnianego autora tożsamość jest zjawiskiem nieoczywistym. Każda jednostka w społeczeństwie osiąga daną tożsamość, a nie przypisuje jej sobie. Poczucie tożsamości należy do jednej z najbardziej uniwersalnych i wręcz oczywistych ludzkich potrzeb. Jest ona odzwierciedleniem pragnienia przynależności do grupy, bycia uznanym i akceptowanym przez drugiego człowieka. Tożsamość społeczna pozwala wyrażać się w tzw. kategorii „my”. Daje ona satysfakcję bezpieczeństwa i umocnienie w świadomości, że uzyskało się drugą tożsamość – tożsamość społeczną. Nie bez znaczenia jest fakt, iż zgodnie z Ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych,

¹⁹ Por. J. Kuniewski, *Kobieta na Kaszubach i jej doświadczenie rzeczywistości. Studium z pogranicza socjologii i etnografii*, Gdańsk 2013.

²⁰ Uchwała Rady Gminy Sierakowice z dnia 27 października 2009 r. w sprawie przyjęcia „Planu odnowy miejscowości Sierakowice”, s. 10.

²¹ Z. Bauman, *Kultura jako praxis*, Warszawa 1012, s. 45.

język kaszubski posiada status języka regionalnego²². Lokalna społeczność unika jednak zaliczania siebie do kategorii mniejszości.

Na szczególną uwagę zasługuje pojęcie podwójnej tożsamości Kaszubów, również tych, którzy żyją w Sierakowicach. B. Synak nie uważał, że tożsamość polska stanowi wyższą wartość od tożsamości kaszubskiej bądź odwrotnie, podkreślając, że „silna identyfikacja kaszubska nie przeszkadza w jednoznacznym określaniu i podkreślaniu polskiej przynależności. Kaszubskość i polskość są tożsamościami, które zachodzą na różnych poziomach identyfikacyjnych (regionalnym i narodowym), ale w obrębie tych samych uniwersalnych wartości kulturowych. (...) Tożsamość kaszubska i tożsamość polska nie są tożsamościami substytutownymi, zatem umacnianie jednej może się odbywać bez osłabiania i wyzbywania się drugiej”²³. Autor ten zauważył również, że „kultura własnej grupy regionalno-etnicznej oraz kultura dominującej wspólnoty narodowej mogą zgodnie funkcjonować w świadomości jednostki, a w wymiarze zbiorowym mogą się wzajemnie przenikać i wzbogacać, nie burząc autonomii, odrębności kulturowej i zwartości społecznej mniejszej grupy etnicznej”²⁴. B. Synak podkreślił także, że tożsamość narodowa rozwija się z tożsamości niższego pułapu, będącą jej częścią składową.

Omawiając zagadnienie tożsamości kaszubskiej, wspomnieć należy o wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, który odbył się w 2011 roku. Pierwszy spis po wstąpieniu kraju do struktur Unii Europejskiej był szczególnie ważny dla Kaszubów, gdyż po raz pierwszy mieli możliwość deklaracji przynależności narodowo-etnicznej. Wyniki wspomnianego spisu wydają się być bardziej miarodajne niż te z 2002 roku, głównie ze względu na elastyczną formułę pytań umożliwiającą oświadczenie przynależności do jednej lub dwóch kategorii etnicznych.

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego spośród 38,5 mln Polaków deklarację kaszubskiej identyfikacji narodowo-etnicznej złożyło 229,0 tys. osób, z czego 213,0 tys. stanowiły deklaracje przynależności polsko-kaszubskiej, czyli podwójnej tożsamości, a zaledwie 16,0 tys. wyłącznie kaszubskiej²⁵. Oznacza to, że zdecydowana większość osób zamieszkujących i pochodzących z regionu czuje się zarówno Polakiem, jak i Kaszubą i „postrzegają własną odrębność w kategoriach regionalnych i kulturowych, a nie narodowych”²⁶.

²² *Dziennik Ustaw*, Nr 17, poz. 141, Warszawa 2005.

²³ B. Synak, *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana. Studium socjologiczne*, Gdańsk 1998, s. 72-73.

²⁴ *Ibidem*, s. 37.

²⁵ Por. *Przynależność narodowo-etniczna ludności – wyniki spisu ludności i mieszkań 2011*, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/Przynaloznosc_narodowo-etniczna_w_2011_NSP.pdf, uzyskano dnia 19.01.2014.

²⁶ S. Łodziński, *Instytucje i tożsamość etniczna. Ślązacy i Kaszubi wobec Narodowego Spisu*

Ponadto, według dostępnych danych, język kaszubski jest jednym z najczęściej wymienianych przez Polaków językiem używanym w kontaktach domowych – wraz z polskim i śląskim. Już podczas Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, który odbył się w 2002 roku, godną uwagi była deklaracja mieszkańców gminy Sierakowice, że prawie dla 40,0 proc. ogółu ludności mowa kaszubska stanowi ich język ojczysty. Z kolei badania przeprowadzone przez J. Mordawskiego²⁷ wykazały, że w 2005 roku w granicach gminy Sierakowice, jak również jednostkach z nią graniczących (Stężycza i Linia) udział Kaszubów i osób z częściowym rodowodem kaszubskim posługujących się rodzimym językiem codziennie lub bardzo często przekraczał 50,0 proc. zameldowanych. Odsetek ten nieco wzrósł do 2011 roku, kiedy to w ramach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 58,3 proc. społeczności zamieszkującej Sierakowice deklarowała, iż posługuje się językiem kaszubskim w kontaktach domowych²⁸.

Wyznaczniki kaszubskiej tożsamości w Sierakowicach

Poddając analizie zagadnienie tożsamości, należy wziąć pod uwagę podstawowe czynniki, które ją warunkują. W przypadku tożsamości kaszubskiej, w toku badań kameralnych i terenowych, wyróżniono trzy najważniejsze, do których należą: język, pochodzenie, przestrzeń.

Język kaszubski, będący pierwszym wyznacznikiem tożsamości miejscowej ludności zyskał na znaczeniu w skali ogólnopolskiej po ogłoszeniu w 2005 roku treści ustawy o mniejszościach narodowych i języku regionalnym. W związku z powyższym zaistniała możliwość m.in. oficjalnego porozumiewania się w tymże języku w placówkach oświatowych i urzędach państwowych. W tym miejscu warto zatem wspomnieć o edukacji regionalnej, która wciąż popularyzowana jest w Sierakowicach i innych kaszubskich szkołach. Lekcje nie odbywają się wyłącznie w języku kaszubskim, jednak stanowią bezsprzecznie element budujący i umacniający tożsamość indywidualną uczniów i ich rodziców²⁹.

Badania przeprowadzone wśród sierakowiczian dotyczyły m.in. stopnia znajomości języka kaszubskiego w mowie i piśmie. Dały się zauważyć różnice pomiędzy aktywnym a biernym praktykowaniem tychże wartości. Dostrzega się

Powszechnego Ludności (2002 r.) i ustawy o mniejszościach (2005 r.), [w:] *Ślązacy, Kaszubi, Warmiacy – między polskością a niemieckością*, red. A. Sakson, Poznań 2008, s. 38.

²⁷ J. Mordawski, *Geografia Kaszub*, Gdańsk 2008.

²⁸ *Czwarty raport dotyczący sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013.

²⁹ Por. A. Cicharska, *Znaczenie edukacji regionalnej w poszukiwaniu tożsamości indywidualnej*, [w:] *Edukacja XXI wieku. Edukacyjne zagrożenia i wyzwania młodego pokolenia t. 2*, red. D. Rondalska, A. Zduniak, Poznań 2009, s. 87-90.

bowiem „wyraźnie zarysowującą się tendencję do zmniejszania się z wiekiem znajomości i aktywnego używania języka kaszubskiego”³⁰. Potwierdzeniem tej tezy okazały się niektóre wypowiedzi respondentów: „Oczywiście, że władam językiem kaszubskim, przecież to codzienność w Sierakowicach” (Marek, 55 lat); „Nie potrafię mówić po kaszubsku, ale rozumiem wszystko” (Agnieszka, 22 lata); „Mówić po kaszubsku nie za bardzo umiem, ale moja mama włada tym językiem perfekcyjnie” (Katarzyna, 18 lat). Przytoczyć również warto opinie członków Zarządu Gminy Sierakowice, będące efektem badań M. Karolaka³¹: „Moi rodzice wywodzili się z rodzin od pokoleń zakorzenionych na Kaszubach, znalazłam mowę kaszubską wcześniej niż język polski, do dzisiaj chętnie posługuję się rodną mową” (Maria Dyczewska); „Młode pokolenie, generacja moich wnuków, rozumie ten język, ale się nim nie posługuje, szczególnie w relacjach między sobą” (Józef Klasa).

Według osób biorących udział w badaniu, znajomość pisowni języka kaszubskiego jest szczególnie trudna i przez większość mieszkańców Sierakowic niepraktykowana. Zgodność respondentów wystąpiła także w przypadku pytania dotyczącego konieczności popularyzowania języka wśród młodego pokolenia. Język regionalny uważany jest bowiem za fundament w zachowaniu kaszubkości. Stanowi, według sierakowiczian, ogniwo łączące poszczególne pokolenia i jest ich najwyższą wartością identyfikacyjną.

Jak podaje P.Q. Yang „etniczność jest bardzo głęboko zakorzeniona, jest to podstawowa więź z przodkami krwi. (...) Ostatecznie, nasi przodkowie determinują naszą etniczność”³². Zdaniem tego autora pochodzenie jest wynikiem dziedzictwa biologicznego i kulturowego, a więc niezwykle istotnym elementem jest posiadanie przodków należących do bliźniaczej grupy. Silny wpływ pochodzenia na kreowanie tożsamości kaszubskiej potwierdzają przeprowadzone w Sierakowicach badania. Cytując wypowiedzi mieszkańców wsi wyróżnić należy następujące zdania: „Pochodzenia nie można zmienić, jest to wartość dana raz na zawsze” (Janusz, 53 lata); „Uważam się za Kaszubę, ponieważ moi rodzice i dziadkowie są Kaszubami” (Kazimierz, 40 lat); „Czuję, że płynie we mnie kaszubska krew. Korzenie sięgają dziada pradziada” (Dorota, 32 lata); „Wychowałam się wśród Kaszubów, mieszkam tu od urodzenia” (Maria, 28 lat). Również Maria Szulc, pracownik samorządu gminy Sierakowice, w publikacji M. Karolaka, zaznaczyła: „Moje korzenie rodzinne są na Kaszubach, z czego jestem dumna”³³.

³⁰ E. Nowicka, *Stara i nowa kaszubskość. Kaszubskość jako etniczność i jako regionalizm*, [w:] *Kim są Kaszubi? Nowe tendencje w badaniach*, pod red. C. Obracht-Prondzyńskiego, Gdańsk 2007, s. 91.

³¹ M. Karolak, *Wywiady*, [w:] *20 lat samorządu w Gminie Sierakowice 1990-2010*, pod red. M. Kolka, Sierakowice 2011, s. 160, 180.

³² Cyt. za: M. Mazurek, *Język-przestrzeń-pochodzenie. Analiza tożsamości kaszubskiej*, Gdańsk 2010, s. 42.

³³ M. Karolak, *Wywiady*, [w:] *20 lat samorządu w Gminie Sierakowice...*, s. 217.

Pochodzenie można więc uznać za niezwykle ważny wyznacznik tożsamości kaszubskiej, pozwalający zachować poczucie silnej odrębności. Także zdaniem Zbigniewa Bokszańskiego³⁴, granice budowane w oparciu o kod pokrewieństwa są wręcz niemożliwe do przekroczenia.

Zamieszkiwane terytorium (przeźren) jest kolejnym z istotniejszych wyznaczników tożsamości etnicznej. Jak twierdzi Maurice Halbwachs, „każde społeczeństwo dzieli i modeluje przestrzeń na swój własny sposób, jednak czyni to raz na zawsze lub wedle tych samych linii, tak że powstają stałe ramy, w których ono zamyka i odnajduje swe wspomnienia”³⁵. Przestrzeń wiąże się pośrednio z pojęciem ojczyzny, która określa miejsce ważne i bezpieczne dla poszczególnej jednostki bądź grupy. Stanowi ona swoisty punkt odniesienia dla poczucia zakorzenienia, co jest niezwykle istotne w przypadku Kaszubów, którzy szczególnie cenią sobie tę cechę.

Omawiana społeczność, głównie ze względu na przynależność do grupy etnicznej, posiada najczęściej pozytywny stosunek do zamieszkiwanego regionu czy gminy. Dotyczy to również Kaszubów w Sierakowicach, które stanowią ich tzw. ojczyznę prywatną. Świadczą o tym m.in. wypowiedzi mieszkańców: „Tu jest moja rodzina, mój dom, moje miejsce na ziemi” (Paweł, 35 lat); „Mieszkam w Sierakowicach od urodzenia, jestem bardzo przywiązana do tego miejsca, czuję mentalność kaszubską w 100%” (Monika, 33 lata).

Silne przywiązanie do miejsca zamieszkania wykazują zatem także ludzie młodzi, będący w wieku produkcyjnym, którzy w wielu innych gminach i wsiach województwa pomorskiego stanowią społeczność cechującą się wysoką mobilnością przestrzenną. W Sierakowicach ludność prezentuje postawę cechującą się nieco wyższym poziomem tradycjonalizmu. Wiaże się to w wysokim stopniu z przywiązaniem do miejsca zamieszkania, ale podkreślić należy, że wpływ na to wywiera również lokalna sytuacja ekonomiczna. W przypadku trudnej kondycji gospodarczej Sierakowic, byłyby one prawdopodobnie zagrożone depopulacją w stopniu zbliżonym do gmin, których ludność deklaruje niższy stopień przywiązania do terytorium, z którego pochodzi. Wspomnieć warto także, iż w przestrzeni wsi Sierakowice kaszubskość podkreślana jest również za pomocą symboli. Szczególnie wyróżnia się tablica drogowa miejscowości w języku polskim i kaszubskim; kamień z nutami kaszubskimi w centrum wsi; Figura Matki Boskiej z kaszubską inskrypcją; stała ekspozycja muzealna w Gminnym Ośrodku Kultury w Sierakowicach.

Istotne znaczenie mają również postawy ludności skutkujące zaangażowaniem w działalność lokalnych grup i organizacji pracujących na rzecz regionu³⁶. W samych Sierakowicach tego typu instytucji wyróżnić można kilka. Jedną z nich

³⁴ Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa 2008.

³⁵ M. Halbwachs, *Spoleczne ramy pamięci*, Warszawa 1969, s. 176.

³⁶ W. Łukowski, *Spoleczne tworzenie ojczyzn. Studium tożsamości mieszkańców Mazur*, Warszawa 2002.

jest przynależność gminy do Stowarzyszenia Turystycznego Kaszuby promującego analizowany obszar, a także współpraca z Kaszubskim Uniwersytetem Ludowym czy twórcami ludowymi (np. Kaszubski Zespół Pieśni i Tańca Sierakowice; Chór Kameralny Discantus). Najważniejszą instytucją jest jednak Gminny Ośrodek Kultury, który rozwija inicjatywy kulturalne i społeczne. Zajmuje się propagowaniem kultury kaszubskiej poprzez organizowanie różnego rodzaju imprez i festiwali, popularyzacją edukacji regionalnej oraz stałej ekspozycji muzealnej kultury kaszubskiej. Dzięki swoim staraniom Gminny Ośrodek Kultury wspiera dziedzictwo kulturowe w Sierakowicach i stanowi fundament małej kaszubskiej ojczyzny³⁷.

Zdaniem M. Mazurek³⁸ na tożsamość przestrzenną składają się również takie elementy, jak zwyczaje i obyczaje oraz tradycja. Do najważniejszych, kultywowanych działań w Sierakowicach należą: kaszubska Sobótka – w tym tradycja ścinania kani, palenia ognisk, puszczania wianków na wodzie; Dożynki – tradycyjne święto rolników, którzy gromadzą się, aby podziękować Bogu za zebrane plony, prezentując ich pracę na wsi; Powiatowy Przegląd Kaszubskich Teatrów – prezentacje kaszubskie teatrów szkolnych; Wojewódzki Przegląd Zespołów Kołędniczych – tradycja kołędowania w okresie Bożego Narodzenia i parada kołędników ulicami wsi; Kaszubski Festiwal Pieśni Religijnej i Patriotycznej, obejmujący m.in. konkursy recytatorskie prowadzone w języku kaszubskim³⁹.

Poddaną analizie przestrzeń można potraktować za strefę symboliczną, gdyż „odslania kulturowe charakterystyki, których miejscowi ludzie używają do definiowania przynależności w ramach jednostek lokalnych, regionalnych”⁴⁰. Osoby biorące udział w przeprowadzonych badaniach postrzegają bowiem Sierakowice jako małą ojczyznę, dla której tradycje, kultura czy obyczaje stanowią wartości nadrzędne. Powszechny patriotyzm lokalny, dający się zauważyć w miejscowości, zamyka kaszubskość w metaforycznych granicach, o czym świadczy pewnego rodzaju introwertyzm mieszkańców.

Podsumowanie

Pochodzenie ludności, język regionalny oraz specyfika przestrzeni odgrywają kluczową rolę w kreowaniu i umacnianiu tożsamości kaszubskiej mieszkańców wsi Sierakowice. Szczególne znaczenie ma głębokie poczucie zakorzenienia w danym miejscu i silne poczucie odrębności kulturowej lokalnej społeczności.

³⁷ Por. A. Lehmann, *Kultura i sport w gminie Sierakowice*, [w:] *20 lat samorządu w gminie Sierakowice 1990-2010*, pod red. M. Kolka, Sierakowice 2011, s. 101-120.

³⁸ M. Mazurek, *Język-przestrzeń-pochodzenie...*

³⁹ A. Lehmann, *Kultura i sport w gminie Sierakowice*, [w:] *20 lat samorządu w gminie Sierakowice...*

⁴⁰ H. Donnan, *Granice tożsamości, narodu, państwa*, Kraków 2007, s. 29.

Przestrzeń i pochodzenie zostały przedstawione w postaci fundamentu doświadczeń życiowych formujących się w kontaktach społecznych, czemu sprzyja tworzenie patriotyzmu lokalnego. Natomiast język kaszubski traktowany jest jako spoiwo łączące poszczególne pokolenia, stanowiące wartość identyfikacyjną w zachowaniu tożsamości kaszubskiej. Dodatkową rolę pełni również podwójna tożsamość mieszkańców (polsko-kaszubska, kaszubsko-polska). Zagadnienie to poruszał w swoich pracach B. Synak⁴¹, którego zdaniem tożsamość polską i tożsamość kaszubską należy traktować na równi. Autor podkreślił, że umacnianie jednej z nich może odbywać się bez ubytku drugiej.

Kaszubi, w tym mieszkańcy Sierakowic, wyrażają swoją etniczność w podkreślaniu postawy odrębności kulturowej, a także poczuciu przynależności grupowej, dzielącej wspólne wartości, kulturę i styl życia. Wszystkie te czynniki wpływają na zachowanie tożsamości, wzmacniając tym samym jej standaryzację. Zdaniem G. Labudy „tyle zawsze było historii Kaszubów, ile w niej było dokonań samych Kaszubów. Ale historia ich będzie trwała tak długo, dopóki imię Kaszubów, ich mowa, ich obyczaj, ich kultura będą stanowiły wartość dla nich samych. Takie jest przesłanie historii ku przyszłości”⁴². Przytoczony cytat świadczy o tym, że mimo obaw przed utratą kaszubskiej tożsamości, na przyszłość tejsze grupy należy patrzeć pozytywnie. Choć niewątpliwie tożsamość jako zjawisko bardzo dynamiczne będzie skupiało jeszcze wiele razy uwagę badaczy.

Agnieszka Karbińska, Aleksandra Cicharska

Kashubian identity – Sierakowice case study

SUMMARY

The purpose of this article is the analyses of the Kashubian identity in Sierakowice rural area. The spatial extent of an area with a very high share of the Kashubian and people with partial Kashubian origin compared to the general population. Analyses of literature and field studies have shown that the identity of the Kashubian in Sierakowice mainly affects regional language, the origin of the inhabitants and the specificity of the space in which they live.

⁴¹ B. Synak, *Kaszubska tożsamość...*

⁴² G. Labuda, *Kaszubi i ich dzieje*, Gdańsk 1996, s. 120-121.